

Research Paper

Surveying public opinion at Iranian universities in the emergency conditions of war: A problem of data or a problem of understanding?

Mohammad Aghasi¹

Received: May. 23, 2026; Accepted: Sep. 5, 2026

ABSTRACT

This article examines the methodological and sociological challenges of measuring public opinion in Iranian universities under wartime emergency conditions. Whereas conventional accounts reduce the difficulty of opinion measurement during crises to technical problems of sampling bias, declining response rates, and fear effects, this article argues that wartime emergency produces a deeper crisis in the interpretation and representation of public opinion itself. Under conditions shaped by uncertainty, political pressure, heightened emotion, and platform-mediated communication, public opinion is no longer available as a stable, transparent object of direct measurement; instead, communicative behavior is structured by self-monitoring, symbolic conformity, emotional contagion, strategic silence, and a shifting collective mood. Iranian universities are conceptualized as a distinctive sociological case, functioning simultaneously as elite intellectual spaces, politically sensitive institutions, platformized communicative environments, and sites of emotional solidarity—qualities that generate communicative and affective data that are unusually dense yet interpretively unstable. Drawing on a critical reading and theoretical synthesis of the literature on public opinion, the sociology of emotion, and platform studies, the article shows that the central problem is not the scarcity or distortion of data but the instability of meaning under emergency conditions. Its central claim is that wartime public opinion should be understood as a socially produced, affectively conditioned field of representation rather than a pre-existing reality awaiting discovery. The article concludes by offering a sociological reinterpretation of public opinion research in contemporary emergency societies.

Keywords: Iranian universities, platform society, public opinion, sociology of emotion, wartime emergency

1. Assistant Professor, Department of Communication and Cyberspace, Institute for Cultural and Social Studies, Tehran, Iran

✉ mohammad.aghasi61@gmail.com

INTRODUCTION

The proliferation of wars and other emergency conditions in recent years has placed the problem of measuring public opinion at the center of attention for social scientists more than ever before. In such circumstances, understanding citizens' attitudes, emotions, and judgments carries heightened importance for policymakers, administrators, and researchers, yet at the same time the very possibility of validly measuring public opinion faces serious challenges. Existing research on public opinion during war, crisis, and other emergency conditions shows that the problem is not limited to the technical difficulties of survey implementation, respondent access, or statistical sampling; rather, emergency conditions themselves transform the social context within which public opinion is formed and expressed (Erllich, 2025; Rickard et al., 2025; Kutsenko, 2025). In such situations, patterns of speech and silence, trust and distrust, fear, emotional expression, and symbolic interaction are all reconfigured.

The central question, therefore, is no longer merely whether survey data quality declines, but whether public opinion under emergency conditions remains the same social object recognized under ordinary conditions, or whether it undergoes a deeper transformation. Despite the growing importance of this problem, the literature has predominantly addressed the challenge of measuring public opinion in crisis conditions through technical and operational categories such as declining response rates, response bias, restricted sample access, communication disruption, and survey implementation difficulties (Groves et al., 2009; Erllich, 2025; Rickard et al., 2025). While such considerations are essential for improving research quality, they rarely engage the more fundamental question of whether public opinion itself remains identifiable and measurable as a conventional social object under emergency conditions.

This article addresses that gap by reformulating the problem as a sociological and epistemological one, situated specifically within the case of Iranian universities, which occupy a distinctive and layered institutional position combining elite intellectual life, political sensitivity, platformized communication, and collective emotional production (Farasatkah, 2018, 2021; Ahmadi et al., 2019).

PURPOSE

The purpose of this article is to move the analysis of public-opinion measurement in emergency conditions beyond the conventional focus on technical survey limitations and to reformulate it as a sociological and epistemological problem. Specifically, the article seeks to examine how the wartime emergency condition within Iranian universities transforms the very process through which public opinion is formed, expressed, silenced, and represented—rather than treating emergency merely as a distorting factor acting upon pre-existing and directly measurable attitudes. In doing

so, the article aims to develop a conceptual framework capable of guiding future empirical research on public opinion in Iranian academic settings during periods of national crisis.

METHODOLOGY

This is a theoretical study conducted through conceptual analysis and theoretical synthesis rather than empirical fieldwork. The data consist of theoretical texts and prior empirical studies, and the analytical procedure proceeds through comparison, interpretation, and reconstruction of existing concepts and arguments drawn from several theoretical traditions: the sociology of public opinion, the sociology of the university, the sociology of emotion, platform studies, and survey methodology (Groves et al., 2009; Bourdieu, 1979, 1991; Ahmed, 2004; Papacharisi, 2015; van Dijck et al., 2018). The objective is not to test hypotheses empirically or to generate new field data, but to construct a conceptual framework for understanding the sociological and epistemological limits of measuring public opinion during wartime emergency, with specific attention to the institutional case of Iranian universities.

FINDINGS

The conceptual analysis identifies five interrelated methodological problems that destabilize conventional public-opinion measurement under wartime emergency. First, response instability: attitudes fluctuate rapidly in temporal and emotional terms as actors continuously reinterpret risk, legitimacy, and collective expectation within a structurally uncertain environment (Beck, 1992). Second, intensified self-monitoring: actors internalize mechanisms of surveillance and continuously manage impressions, so that a survey response may reflect an actor's strategic position within a social network rather than an authentic underlying belief (Foucault, 1977; Goffman, 1959). Third, increasing silence: rather than functioning as missing data, silence becomes a socially distributed and meaningful communicative act; opinions may disappear from visible discourse not because they cease to exist but because their expression has become symbolically risky, producing an illusory impression of consensus that in fact conceals communicative repression (Noelle-Neumann, 1993). Fourth, the effect of individual fear on the response process: emotions organize collective orientations toward danger and belonging, and symbolic power operates less through direct coercion than through legitimacy and misrecognition, such that respondents often answer in accordance with perceived symbolic legitimacy rather than inner conviction (Ahmed, 2004; Bourdieu, 1991). Fifth, the distorting influence of platform-generated data: digital platforms produce an unprecedented volume of communicative data, yet this data is shaped by algorithmic amplification, visibility incentives, and performative engagement rather than by spontaneous or deliberative expression of opinion (Papacharisi, 2015; Zuboff, 2019).

When applied to the specific case of Iranian universities, these five mechanisms

Iranian Cultural Research

Abstract

converge with four overlapping institutional features: an elite, reflexive intellectual space; a platformized communicative environment saturated with digital emotional circulation; an institution under sustained political pressure in which communicative caution has become a daily norm; and a site of emotional solidarity production in which collective anxiety and symbolic alignment intensify rapidly at moments of crisis (Bourdieu, 1988; Farasatkah, 2018, 2021; Ahmadi et al., 2019). Together, these features generate opinion data that are simultaneously exceptionally rich in communicative and emotional content and profoundly fragile in interpretive terms.

CONCLUSION

The article concludes that public-opinion research in Iranian universities during wartime emergency cannot be reduced to a conventional methodological problem of sampling precision, response rates, or access to reliable data. These technical difficulties are real and consequential, but they do not, by themselves, explain the deeper sociological instability that emergency conditions generate. The central crisis is interpretive rather than merely technical: war does not simply restrict researchers' access to data; it reorganizes the social conditions under which meaning, emotion, expression, silence, and symbolic alignment are produced in the first place.

Accordingly, public opinion during wartime should be reconceptualized as a socially produced, affectively conditioned, and continuously shifting field of representation, rather than a stable, pre-existing object that merely awaits more precise measurement instruments. This reconceptualization carries significance beyond the Iranian case, given that contemporary societies increasingly confront overlapping emergency conditions—war, sanctions, digital acceleration, and political polarization—that render the classical image of public opinion as a stable, measurable social fact progressively less tenable.

NOVELTY

The article's central innovation lies in reframing the measurement of wartime public opinion as a problem of sociological representation rather than survey technique, and in identifying Iranian universities as a uniquely layered sociological site—simultaneously combining intellectual reflexivity, platformized communication, political sensitivity, and emotional solidarity—for observing this transformation. By integrating the sociology of emotion, platform studies, and interpretive sociology within a single analytical framework, the article moves beyond treating silence, ambiguity, and affective performance as measurement noise and instead positions them as substantive sociological data in their own right.

Research limitations: As a theoretical and conceptual study, the article does not draw on original empirical or survey data collected within Iranian universities; its claims therefore require future empirical validation through field research conducted

in Iranian academic settings during periods of emergency and heightened political tension.

Practical implications: The findings suggest that researchers and institutions should treat silence, ambiguity, irony, and affective performance as meaningful sociological data rather than as measurement noise, and should adjust survey design, timing, question framing, and interpretation strategies accordingly when conducting opinion research in emergency or politically sensitive contexts.

Social implications: By clarifying how fear, self-monitoring, and platform dynamics shape the visibility of opinion, the article draws attention to the risk of misreading strategic conformity or communicative repression as genuine social consensus—an issue with direct relevance for policymakers, university administrators, media actors, and researchers who must interpret campus climates and public sentiment during periods of national crisis.

Originality/value: This article offers an original theoretical synthesis linking the sociology of emotion, platform studies, and interpretive sociology to the specific institutional case of Iranian universities during wartime emergency—a combination not previously developed in the existing literature—and thereby provides a novel conceptual foundation for future empirical research on public opinion in contemporary emergency societies.

Iranian Cultural Research

Abstract

Conflict of Interest

The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

This work was supported by no specific grant from any funding agency, whether public, commercial, or not-for-profit.

AI Use Disclosure

This article employed the Claude tool to access the latest worldwide sources and references.

BIBLIOGRAPHY

- Agamben, G. (2005). *State of exception* (K. Attell, Trans.). University of Chicago Press.
- Aghasi, M. (2015, March 16). The Prevailing "Agnatology" in Election Poll Analysis. *Iranian Students' News Agency (ISNA)*. News Code: 94122616252.
- Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press.
- Beck, U. (2018). *Risk Society: Towards a New Modernity* (M. Farhamand-Nejad & R. Fazel, Trans.). Tehran: Nashr-e Sales.
- Bourdieu, P. (1979). Public opinion does not exist. In A. Mattelart & S. Siegelau (Eds.), *Communication and class struggle* (pp. 124–130). International General.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus* (P. Collier, Trans.). Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (G. Raymond & M. Adamson, Trans.). Polity Press.
- Collins, R. (2001). Social movements and the focus of emotional attention. In J. Goodwin, J. Jasper, & F. Polletta (Eds.), *Passionate politics: Emotions and social movements* (pp. 27–44). University of Chicago Press.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.
- Erllich, A. (2025). Two implications of survey research mode during war: Evidence from Russia's full-scale invasion of Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 41(6), 573–592. <https://doi.org/10.1080/1060586X.2025.2529114>
- Farastkhah, M. (2016). *We Iranians: Contextual Analysis of Social and Cultural Issues*. Tehran, Iran: Nashr-e Ney.
- Farastkhah, M. (2018). *University and the Problem of Iran*. Tehran, Iran: Nashr-e Ney.
- Farastkhah, M. (2021). *The History and Vicissitudes of University in Iran*. Tehran, Iran: Nashr-e Ney.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Anchor Books.
- Groves, R. M., Fowler, F. J., Couper, M. P., Lepkowski, J. M., Singer, E., & Tourangeau, R. (2009). *Survey methodology* (2nd ed.). Wiley.
- Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society* (T. Burger, Trans.). Polity Press.
- Kurasawa, F. (2004). A message in a bottle: Bearing witness as a mode of transnational practice. *Theory, Culture & Society*, 21(1), 79–111.

- Kutsenko, O. (2025). Framing war: The evolution of the social perception of war in Ukraine. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 2025(2), 5–29.
- Noelle-Neumann, E. (1993). *The spiral of silence: Public opinion, our social skin* (2nd ed.). University of Chicago Press.
- Papacharissi, Z. (2015). *Affective publics: Sentiment, technology, and politics*. Oxford University Press.
- Rickard, K., Toal, G., Bakke, K. M., & O'Loughlin, J. (2025). The challenges of surveying in war zones: Lessons from Ukraine. *Journal of Peace Research*, 62(6), 2128–2135.
- Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity*. Columbia University Press.
- Samim, Reza. (2022). *Production and Consumption of Culture in Iranian University*. Tehran, Iran: Institute for Social and Cultural Studies.
- van Dijck, J., Poell, T., & de Waal, M. (2018). *The platform society: Public values in a connective world*. Oxford University Press.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.

Iranian Cultural Research

Abstract

مقاله پژوهشی

سنجش افکار عمومی دانشگاه‌های ایران در وضعیت اضطراری جنگ: مسئله داده یا فهم؟

محمد آقاسی^۱

دریافت: ۱۴۰۵/۰۳/۰۲؛ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۴

چکیده

این مقاله چالش‌های روش‌شناختی و جامعه‌شناختی سنجش افکار عمومی در دانشگاه‌های ایران در وضعیت اضطراری زمان جنگ را بررسی می‌کند. برخلاف رویکرد مرسوم که دشواری‌های سنجش در بحران را به مسائل فنی سوگیری نمونه‌گیری، افت نرخ پاسخگویی و اثرات ترس تقلیل می‌دهد، این مقاله استدلال می‌کند که وضعیت اضطراری جنگ، بحرانی عمیق‌تر در سطح تفسیر و بازنمایی خود افکار عمومی پدید می‌آورد. در بستری که با عدم قطعیت، فشار سیاسی، تشدید احساسات و میانجی‌گری پلتفرمی شکل می‌گیرد، افکار عمومی دیگر ابژه‌ای پایدار و شفاف برای اندازه‌گیری مستقیم نیست، بلکه رفتار ارتباطی از رهگذر خودنظارتی، سازگاری نمادین، سرایت عاطفی، سکوت راهبردی و خلق و خوی جمعی متغیر ساخته می‌شود. دانشگاه‌های ایران به مثابه موردی جامعه‌شناختی متمایز مفهوم‌سازی شده‌اند، چرا که هم‌زمان فضای فکری نخبگان، نهاد حساس سیاسی، محیط ارتباطی پلتفرمی و بستر تولید همبستگی عاطفی هستند؛ ویژگی‌هایی که داده‌های ارتباطی-عاطفی متراکم اما ناپایدار تولید می‌کنند. با اتکا به تحلیل انتقادی و ترکیب نظری ادبیات جامعه‌شناسی افکار عمومی، جامعه‌شناسی احساسات و مطالعات پلتفرم، مقاله نشان می‌دهد که مشکل اصلی نه کمبود یا تحریف داده، بلکه بی‌ثباتی معنا در شرایط اضطراری است. یافته اصلی این است که افکار عمومی زمان جنگ باید به مثابه زمینه‌ای بازنمایی‌شده، اجتماعاً تولیدشده و مشروط به احساس فهم شود، نه واقعیتی ازپیش موجود و منتظر کشف. مقاله با ارائه تفسیری مجدد از پژوهش افکار عمومی در جوامع اضطراری معاصر به پایان می‌رسد.

کلیدواژه‌ها: وضعیت اضطراری زمان جنگ، دانشگاه‌های ایران، جامعه‌شناسی احساسات، جامعه پلتفرمی

۱. استادیار گروه ارتباطات و فضای مجازی، مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران

✉ mohammad.aghasi61@gmail.com

۱. مقدمه و بیان مسئله

با گسترش جنگ‌ها و سایر وضعیت‌های اضطراری در سال‌های اخیر، مسئله سنجش افکار عمومی بیش از گذشته در کانون توجه پژوهشگران علوم اجتماعی قرار گرفته است. در چنین شرایطی، شناخت نگرش‌ها، احساسات و قضاوت‌های شهروندان برای سیاست‌گذاران، مدیران و پژوهشگران اهمیت مضاعفی می‌یابد، اما هم‌زمان امکان سنجش معتبر افکار عمومی نیز با چالش‌های جدی روبه‌رو می‌شود.

مطالعات انجام‌شده درباره افکار عمومی در شرایط جنگ، بحران و وضعیت‌های اضطراری نشان داده‌اند که مسئله صرفاً به دشواری‌های فنی اجرای پیمایش، دسترسی به پاسخ‌دهندگان یا نمونه‌گیری آماری محدود نمی‌شود، بلکه شرایط اضطراری، خود زمینه اجتماعی شکل‌گیری و بیان افکار عمومی را نیز دگرگون می‌کند (ارلیچ^۱، ۲۰۲۵؛ ریکارد^۲ و همکاران، ۲۰۲۵؛ کوتسنکو^۳، ۲۰۲۵). در چنین موقعیت‌هایی، الگوهای گفتار و سکوت، اعتماد و بی‌اعتمادی، ترس، ابراز احساسات و تعاملات نمادین دستخوش تغییر می‌شوند.

پس مسئله اساسی دیگر صرفاً کاهش کیفیت داده‌های پیمایشی نیست، بلکه این پرسش مطرح می‌شود که آیا افکار عمومی در وضعیت‌های اضطراری همچنان همان ابژه اجتماعی شناخته‌شده در شرایط عادی است یا خود آن نیز دچار دگرگونی می‌شود. به بیان دیگر، در چنین شرایطی جامعه فقط نظرات خود را پنهان نمی‌کند، بلکه شیوه شکل‌گیری، بیان و بازنمایی افکار عمومی نیز تغییر می‌یابد.

با وجود اهمیت روزافزون این مسئله، مرور ادبیات نشان می‌دهد که بخش عمده پژوهش‌های موجود، چالش سنجش افکار عمومی در شرایط بحرانی را به صورت عمده در قالب مسائل فنی و اجرایی، مانند کاهش نرخ پاسخ، سوگیری پاسخ‌دهی، محدودیت‌های دسترسی به نمونه، اختلال در ارتباطات یا دشواری‌های اجرای پیمایش

1. Erlich
2. Rickard
3. Kutsenko

بررسی کرده‌اند (گروز^۱ و همکاران، ۲۰۰۹، ۶۸-۴۳؛ ارلیچ، ۲۰۲۵، صص. ۱۱۸-۱۲۹؛ ریکارد و همکاران، ۲۰۲۵، صص. ۴۴-۶۱). هرچند این ملاحظات برای ارتقای کیفیت پژوهش ضروری‌اند، اما کمتر به این پرسش بنیادین پرداخته‌اند که آیا در شرایط اضطراری، خود افکار عمومی همچنان به‌عنوان ابژه‌ای اجتماعی با ویژگی‌های متعارف قابل شناسایی و سنجش است یا خیر. مقاله حاضر با تمرکز بر این خلاء، مسئله را از سطح محدودیت‌های فنی سنجش فراتر برده و آن را به‌مثابه مسئله‌ای جامعه‌شناختی و معرفت‌شناختی صورت‌بندی می‌کند.

داده‌های پژوهش را متون نظری و پژوهش‌های پیشین تشکیل می‌دهند و تحلیل از طریق مقایسه، تفسیر و بازسازی مفاهیم و استدلال‌های موجود صورت گرفته است. هدف پژوهش، آزمون تجربی فرضیه‌ها یا تولید داده‌های میدانی نیست، بلکه ارائه چارچوبی نظری برای فهم محدودیت‌های جامعه‌شناختی و معرفت‌شناختی سنجش افکار عمومی هنگام وضعیت اضطراری در دانشگاه‌های ایران است؛ چرا که این مسئله در بستر دانشگاه‌ها در ایران اهمیت مضاعفی پیدا می‌کند.

دانشگاه صرفاً یک سازمان آموزشی نیست، بلکه نهادی اجتماعی است که در آن تولید دانش، شکل‌گیری هویت‌های جمعی، تعاملات نمادین و کنش‌های ارتباطی به‌طور هم‌زمان جریان دارند. افکار عمومی دانشگاهی را نمی‌توان صرفاً برآیند نگرش‌های فردی اعضای دانشگاه دانست، بلکه باید آن را محصول تعامل میان ساختارهای نهادی، شبکه‌های ارتباطی، مناسبات قدرت و گردش احساسات جمعی تلقی کرد (فراستخواه، ۱۳۹۷؛ فراستخواه، ۱۴۰۰؛ تولید و مصرف فرهنگی در دانشگاه ایرانی، ۱۳۹۸). دانشگاه‌ها در ایران، به دلایل تاریخی و اجتماعی، همواره فراتر از یک نهاد آموزشی عمل کرده‌اند و در بسیاری از تحولات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نقش‌آفرین بوده‌اند.

همین ویژگی موجب شده است که فضای دانشگاه در دوره‌های بحران و وضعیت‌های اضطراری، بیش از بسیاری از نهادهای اجتماعی دیگر، تحت تأثیر بازآرایی روابط قدرت،

تشدید حساسیت‌های سیاسی، قطبی‌شدگی عاطفی و تغییر الگوهای ارتباطی قرار گیرد. در چنین شرایطی، آنچه در دانشگاه جریان می‌یابد، صرفاً تغییر در محتوای نگرش‌ها نیست، بلکه شیوه شکل‌گیری، ابراز و گردش افکار عمومی نیز دگرگون می‌شود (فراستخواه، ۱۳۹۵؛ تولید و مصرف فرهنگی در دانشگاه ایرانی، ۱۳۹۸).

از این منظر، افکار عمومی در دانشگاه‌ها را نمی‌توان صرفاً از طریق گردآوری پاسخ‌های افراد در پرسشنامه یا مصاحبه شناسایی کرد، بلکه این افکار در بستر فرایندهای پیچیده گردش عاطفی، چارچوب‌بندی نمادین، سکوت اجتماعی، خودارائه‌گری راهبردی و تعاملات ارتباطی شکل می‌گیرند (احمد^۱، ۲۰۰۴؛ کالینز^۲، ۲۰۰۴؛ کوراساوا^۳، ۲۰۰۴). در وضعیت‌های اضطرابی، دانشگاه‌ها به محیط‌هایی با تراکم بالای احساسات جمعی تبدیل می‌شوند. محیط‌هایی که در آنها ترس، عدم قطعیت، همبستگی، ملی‌گرایی، قطبی‌شدن ایدئولوژیک، احتیاط نهادی و آسیب‌های جمعی به‌طور هم‌زمان حضور دارند و بر نحوه شکل‌گیری و بیان افکار عمومی اثر می‌گذارند.

از سوی دیگر، پلتفرمی‌شدن روزافزون ارتباطات دانشگاهی، این وضعیت را پیچیده‌تر کرده است. بخش قابل‌توجهی از تعاملات دانشجویان و اعضای هیئت علمی در پیام‌رسان‌ها و شبکه‌های اجتماعی جریان می‌یابد. فضاهایی که در آنها احساسات جمعی با سرعت بیشتری منتشر می‌شوند، مرز میان عرصه خصوصی و عمومی دگرگون می‌شود و الگوهای دیده‌شدن، سکوت و خودسانسوری تغییر می‌کنند (پاپاچاریسی^۴، ۲۰۱۵؛ زوبوف^۵، ۲۰۱۹). در نتیجه، افکار عمومی دانشگاهی دیگر در یک عرصه ارتباطی واحد شکل نمی‌گیرد، بلکه میان گفتمان رسمی دانشگاه، ارتباطات غیررسمی، تعاملات خصوصی و فضاهای پلتفرمی توزیع می‌شود. این وضعیت، مسئله سنجش افکار عمومی را از یک مسئله صرفاً فنی به مسئله‌ای جامعه‌شناختی و معرفت‌شناختی تبدیل می‌کند.

1. Ahmed
2. Collins
3. Kurasawa
4. Papacharissi
5. Zuboff

۲. پیشینه تحقیق

اگرچه پیشینه نظری غنی‌ای درباره افکار عمومی، جامعه‌شناسی احساسات و مطالعات پلتفرم وجود دارد، پیشینه تجربی مستقیماً مرتبط با سنجش افکار عمومی در شرایط جنگ هنوز محدود و عمدتاً برخاسته از بافتارهای بین‌المللی است. پژوهش ارلیچ (۲۰۲۵) با «بررسی داده‌های پیمایشی گردآوری‌شده در روسیه» پس از حمله تمام‌عیار به اوکراین نشان می‌دهد که شیوه اجرای پیمایش (حضور، تلفنی یا آنلاین) به‌طور نظام‌مند بر میزان ابراز حمایت از جنگ در پاسخ‌دهندگان اثر می‌گذارد. به‌گونه‌ای که پاسخ‌دهندگان در حالت پیمایش آنلاین، به‌مراتب کمتر از حالت تلفنی، حمایت آشکار از جنگ را گزارش می‌کنند. این یافته تجربی، مستقیماً همان مکانیسم خودنظارتی و ترس ناشی از قابلیت شناسایی را تأیید می‌کند که در بخش‌های نظری این مقاله بحث شد.

ریکارد و همکاران (۲۰۲۵) نیز بر پایه تجربه اجرای پیمایش‌های میدانی در منطقه جنگی اوکراین، چالش‌هایی نظیر ناپایداری نمونه‌گیری، خطر امنیتی برای پرسشگران و مصاحبه‌شوندگان، و تحریف‌های ناشی از جابه‌جایی اجباری جمعیت را مستند کرده‌اند. یافته‌هایی که نشان می‌دهند دشواری سنجش در شرایط جنگ صرفاً به سطح نگرشی محدود نمی‌شود، بلکه از پایه‌ای‌ترین سطح، یعنی امکان دسترسی و ایمنی خود فرایند پژوهش، آغاز می‌شود. در همین راستا، کوتسنگو (۲۰۲۵) با «تحلیل تحول ادراک اجتماعی از جنگ در جامعه اوکراین» نشان داده است که چارچوب‌های تفسیری شهروندان از جنگ، در طول زمان و متأثر از رویدادهای میدانی، به‌طور مستمر بازسازی می‌شوند. یافته‌ای که ادعای این مقاله را درباره ناپایداری زمانی افکار عمومی در شرایط اضطراری، از منظر تجربی پشتیبانی می‌کند.

در ادبیات داخلی نیز آقاسی (۱۳۹۴) با استناد به مفهوم «آگناتولوژی» پراکتور^۱ (۲۰۰۸)، یعنی این ایده که گاه خود فرایند علمی، به‌جای تولید دانش، به تولید نادانی و کج‌فهمی می‌انجامد، نشان داده است که مشکل اصلی نظرسنجی‌های انتخاباتی در ایران، صرفاً اجرای فنی پیمایش نیست، بلکه فقدان نگرش سیستمی در تحلیل و تفسیر داده‌های

نظرسنجی است. به باور او، نبود تعریف دقیق از کارکرد نظرسنجی، انتشار ناقص داده‌ها، نامأنوسی زبان آماری برای عموم، تعمیم‌های نادرست فردی به کل جامعه، و انتظار بیش از حد از توان پیش‌بینی یک نظرسنجی منفرد، در کنار هم زمینه‌ساز آگناتولوژی رایج در خوانش داده‌های افکار عمومی می‌شوند. این مشاهده، به‌طور مستقیم بحث محوری مقاله حاضر را از منظری داخلی و پیشاتجربی تقویت می‌کند. مسئله سنجش افکار عمومی، پیش از آنکه معضلی در سطح گردآوری داده باشد، بحرانی در سطح تفسیر آن است. همان استدلالی که این مقاله آن را در بستر جنگ و دانشگاه بسط می‌دهد.

با این همه، باید صادقانه اذعان کرد که پیشینه تجربی داخلی درباره چالش‌های اجرای پیمایش و سنجش افکار عمومی در ایران، به‌ویژه در بستر دانشگاهی و در شرایط اضطراری، هنوز به‌طور محدود مستندسازی شده است. همین خلأ، بخشی از توجیه ضرورت پژوهش نظری حاضر است چرا که در غیاب داده‌های تجربی فراوان درباره بافتار ایران، تدوین چارچوبی مفهومی که بتواند این موقعیت را در پیوند با ادبیات جهانی صورت‌بندی کند، گامی ضروری پیش از هر اقدام پیمایشی آتی است.

۳. روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های نظری است و با رویکرد تحلیل مفهومی و سنتز نظری انجام شده است. در این پژوهش، با بهره‌گیری از تحلیل انتقادی ادبیات جامعه‌شناسی افکار عمومی، جامعه‌شناسی دانشگاه، جامعه‌شناسی احساسات، مطالعات پلتفرم و روش‌شناسی پیمایش، تلاش شده است چارچوبی مفهومی برای بازاندیشی در امکان سنجش افکار عمومی در شرایط اضطراری ارائه شود.

۴. چارچوب مفهومی

۴-۱. حیطه مفهومی اول: وضعیت اضطراری و دگرگونی شرایط اجتماعی

وضعیت اضطراری، به‌ویژه در شرایط جنگ، صرفاً به وقوع یک رویداد امنیتی یا نظامی

اشاره ندارد، بلکه وضعیتی است که در آن الگوهای عادی کنش اجتماعی، ارتباطات، اعتماد، مشروعیت و تولید معنا دستخوش دگرگونی می‌شوند. در چنین شرایطی، نظم روزمره اجتماعی جای خود را به وضعیتی می‌دهد که با افزایش عدم قطعیت، ادراک فراگیر خطر، تشدید کنترل‌های رسمی و غیررسمی و بازآرایی روابط اجتماعی همراه است.

از این رو، وضعیت اضطراری را نمی‌توان صرفاً زمینه‌ای بیرونی برای انجام پژوهش دانست، بلکه باید آن را شرایطی اجتماعی تلقی کرد که بر نحوه شکل‌گیری، بیان و بازنمایی افکار عمومی اثر می‌گذارد (بک، ۱۹۹۲؛ آگامبن^۱، ۲۰۰۵). در جامعه‌شناسی معاصر، «وضعیت استثنایی» یکی از مهم‌ترین چارچوب‌های نظری برای فهم این دگرگونی‌ها به شمار می‌رود.

آگامبن (۲۰۰۵) نشان می‌دهد که در وضعیت استثنایی، مرز میان وضعیت عادی و اضطراری تضعیف شده و قواعد متعارف زندگی اجتماعی به حالت تعلیق درمی‌آیند. پیامد چنین وضعیتی، افزایش ابهام درباره حدود گفتار مشروع، رفتار قابل قبول و پیامدهای احتمالی ابراز دیدگاه‌های فردی است. در نتیجه، افراد در تعاملات اجتماعی بیش از گذشته به خودسانسوری، سکوت راهبردی، احتیاط ارتباطی و ارزیابی مستمر مخاطرات بیان عمومی روی می‌آورند.

از سوی دیگر، نظریه «جامعه خطر» اولریش بک (۱۹۹۲) نشان می‌دهد که بحران‌های معاصر تنها پیامدهای مادی به همراه ندارند، بلکه ادراک اجتماعی از واقعیت را نیز دگرگون می‌کنند. در شرایط جنگ یا تهدید جنگ، افراد علاوه بر مواجهه با خطرهای عینی، ناگزیرند به طور مستمر اطلاعات متناقض، روایت‌های رسانه‌ای، مواضع نهادهای رسمی و واکنش‌های عاطفی دیگران را نیز تفسیر کنند. بدین ترتیب، افکار عمومی در بستری از عدم قطعیت ارتباطی و ناپایداری معنایی شکل می‌گیرد. بستری که در آن، مرز میان باور شخصی، قضاوت اجتماعی و رفتار ارتباطی همواره در حال بازتعریف است.

این وضعیت در دانشگاه‌ها اهمیت مضاعفی می‌یابد. دانشگاه‌ها در ایران، علاوه بر کارکرد آموزشی و پژوهشی، از دیرباز یکی از عرصه‌های مهم شکل‌گیری گفت‌وگوهای عمومی، هویت‌های جمعی و کنش‌های اجتماعی بوده‌اند (فراستخواه، ۱۳۹۷؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۸). به همین دلیل، شرایط اضطراری نه تنها بر فعالیت‌های آموزشی، بلکه بر الگوهای ارتباطی، شیوه‌های بیان دیدگاه‌ها، مناسبات اعتماد و گردش احساسات در محیط دانشگاه نیز اثر می‌گذارد. در چنین فضایی، دانشجویان و اعضای هیئت علمی هم‌زمان با ارزیابی محتوای رویدادها، پیامدهای احتمالی ابراز دیدگاه‌های خود را نیز ارزیابی می‌کنند. امری که می‌تواند به تقویت سکوت راهبردی، خودسانسوری یا بیان غیرمستقیم دیدگاه‌ها بی‌انجامد.

بر این اساس، وضعیت اضطراری در این پژوهش صرفاً تغییری بیرونی که اجرای پیمایش را دشوار می‌کند، تلقی نمی‌شود، بلکه چارچوبی اجتماعی است که خود فرایند شکل‌گیری، بیان و بازنمایی افکار عمومی را دگرگون می‌سازد. ازاین‌رو، مسئله اصلی مقاله تنها کاهش کیفیت داده‌های پیمایشی نیست، بلکه این پرسش است که چگونه دگرگونی شرایط اجتماعی در وضعیت اضطراری، امکان سنجش معتبر افکار عمومی را با محدودیت‌های جامعه‌شناختی و معرفت‌شناختی مواجه می‌کند.

۲-۴. حیطه مفهومی دوم: افکار عمومی و بحران نمایندگی

تحقیقات مرسوم در حوزه افکار عمومی معمولاً بر این پیش‌فرض استوارند که نگرش‌ها، ترجیحاتی نسبتاً پایدار و درونی‌اند که می‌توان آنها را از طریق ابزارهای روش‌شناختی مناسب، نظیر نظرسنجی، مصاحبه یا تکنیک‌های پیمایشی، اندازه‌گیری کرد (گروز و همکاران، ۲۰۰۹). در چنین چارچوبی، مشکلات روش‌شناختی که در دوران بحران بروز می‌کنند صرفاً خطاهای فنی نظیر سوگیری عدم پاسخگویی، اثرات ترس، بی‌ثباتی نمونه‌گیری یا گزارش‌دهی نادرست تلقی می‌شوند. بر این اساس، راه‌حل چنین مشکلاتی نیز بهبود ابزار نمونه‌گیری، افزایش نرخ پاسخگویی یا اصلاح شیوه‌های اجرای پیمایش ارائه می‌شود که اساساً فنی است.

با این حال، رویکردهای جامعه‌شناختی به افکار عمومی نشان می‌دهند که این پیش‌فرض معمول، محل تردید است. افکار عمومی صرفاً مجموعه‌ای از نگرش‌های فردی از پیش موجود نیست که تنها باید کشف یا استخراج شود. افکار عمومی پدیده‌ای است که از طریق ارتباطات، دیده‌شدن، مشروعیت نمادین، قدرت و ادراک جمعی به‌صورت اجتماعی ساخته می‌شود (بوردیو^۱، ۱۹۷۹؛ هابرماس^۲، ۱۹۸۹). به بیان بوردیو، افکار عمومی به معنای متعارف آن، یعنی مجموعه‌ای شفاف و قابل جمع از آرای فردی، وجود ندارد. آنچه وجود دارد رژیم‌ی از روابط قدرت است که تعیین می‌کند چه کسی مجاز به سخن گفتن است، چه چیزی گفتنی است و کدام احساسات یا مواضع صلاحیت طرح عمومی می‌یابند. از این منظر، افکار عمومی همواره در بستری ساختاریافته اجتماعی شکل می‌گیرد، نه در خلأیی خنثی که صرفاً منتظر اندازه‌گیری باشد.

چنانچه نظریه مارپیچ سکوت این نکته را از زاویه‌ای دیگر بسط می‌دهد. بر پایه این نظریه، افراد پیوسته فضای عمومی غالب را رصد می‌کنند و در صورتی که نظر خود را در اقلیت یا در معرض خطر اجتماعی تشخیص دهند، تمایل به کتمان آن پیدا می‌کنند (نول-نیومان^۳، ۱۹۹۳). این فرایند در شرایط اضطراری، به‌ویژه در دوران جنگ، به شکلی چشمگیر تشدید می‌شود. چرا که هزینه نمادین و اجتماعی ابراز نظر مخالف به مراتب بالاتر می‌رود. در چنین شرایطی، افراد نه تنها از بیان دیدگاه‌های ناهم‌سو با جریان غالب پرهیز می‌کنند، بلکه ممکن است حتی نسبت به مشروعیت و اعتبار برداشت‌های خودشان نیز دچار تردید شوند. به این ترتیب، افکار عمومی در وضعیت اضطراری از رهگذر انطباق نمایشی، میهن‌پرستی نمادین، احتیاط عاطفی و ابهام راهبردی، و نه از رهگذر بیان صریح باور صورت‌بندی می‌شود.

دقیقاً در همین نقطه است که بحران نمایندگی پدیدار می‌شود. مسئله صرفاً این نیست که داده‌های پیمایشی در شرایط بحران نادرست یا مخدوش می‌شوند. مسئله

1. Bourdieu
2. Habermas
3. Noelle-Neumann

عمیق‌تر این است که سازوکار بازنمایی افکار عمومی ناپایدار می‌شود. پاسخ‌هایی که در وضعیت اضطراری گردآوری می‌شوند ممکن است بیش از آنکه بیانگر باور باشند، بازتاب ترس باشند. بیش از آنکه نشانه اعتقاد راستین باشند، نشانه همبستگی نمادین باشند. بیش از آن‌که ترجیحی پایدار را نشان دهند، سازگاری موقعیتی و عاطفی را بازتاب دهند. در نتیجه، آنچه ابزارهای پیمایشی در این شرایط اندازه می‌گیرند، نه لزوماً نگرش سیاسی شفاف، بلکه راهبردهای بقای ارتباطی افراد در بستری پر مخاطره است.

این بحران در فضای دانشگاهی حادث می‌شود. بازیگران دانشگاهی، به دلیل سرمایه فرهنگی و آگاهی بازتابی بالا، نسبت به نظارت، گفتمان، حساسیت‌های نهادی و پیامدهای نمادین سخن گفتن، هوشیاری بیشتری دارند. از این‌رو، دانشجویان و اعضای هیئت علمی ممکن است به رفتار ارتباطی لایه‌بندی‌شده مثل طرح یک موضع در فضای عمومی در عین حال موضعی دیگر در فضای خصوصی، و یا سکوت در بسترهای رسمی روی آورند. در چنین وضعیتی، خود سکوت معنایی جامعه‌شناختی می‌یابد و نمی‌توان آن را صرفاً به عنوان فقدان داده یا بی‌تفاوتی تفسیر کرد. چه‌بسا ابهام، تردید، کنایه و بیان غیرمستقیم، اطلاعات دقیق‌تری از وضعیت جمعی به دست دهند.

بر این اساس، افکار عمومی زمان جنگ را نباید همچون ابژه‌ای پایدار و پنهان در زیر لایه‌ای از نویز روش‌شناختی تصور کرد که کافی است ابزار دقیق‌تری برای کشف آن به کار گرفته شود. برعکس، باید آن را زمینه‌ای از بازنمایی اجتماعی متحول‌شونده مفهوم‌سازی کرد. زمینه‌ای که هم‌زمان محصول ساختارهای قدرت نمادین و پویایی‌های عاطفی لحظه بحران است. از این‌رو، سنجش افکار عمومی در شرایط اضطراری صرفاً به بهبود تکنیک نیازمند نیست، بلکه به تفسیر جدی جامعه‌شناختی نیز وابسته است. این بحران، هم‌زمان معرفت‌شناختی و جامعه‌شناختی است. محقق نه تنها در دسترسی به نظرات با دشواری مواجه است، بلکه در تعیین معنای همان نظرات به دست آمده در بستر بحران نیز با بی‌ثباتی روبه‌رو می‌شود.

۳-۴. حیطه نظری سوم: احساسات، پلتفرم‌ها و سازماندهی مجدد بیان عمومی

فهم افکار عمومی معاصر بدون توجه به پلتفرمی شدن ارتباطات و گردش احساسات جمعی ممکن نیست. پلتفرم‌های دیجیتال دیگر صرفاً بستری خنثی برای انتقال پیام نیستند، بلکه به طور فزاینده‌ای نحوه تجربه، تفسیر و توزیع عاطفی بحران‌ها را در جامعه شکل می‌دهند (پاپاچاریسی، ۲۰۱۵؛ ون دایک^۱، پول^۲ و ووال^۳، ۲۰۱۸). در وضعیت‌های اضطراری و به‌ویژه در دوران جنگ، پلتفرم‌ها کارکردی دوگانه می‌یابند. آنها هم بستر انتقال اطلاعات اند و هم سازوکاری برای شتاب‌بخشیدن به سرایت عاطفی، قطب‌بندی نمادین، فشار دیده‌شدن و تشدید داوری اخلاقی را فراهم می‌نمایند.

مفهوم «عموم عاطفی شده» که زیزی پاپاچاریسی (۲۰۱۵) مطرح کرده، در این چارچوب اهمیتی محوری دارد. به باور او، محیط‌های ارتباطی دیجیتال، کاربران را نه بر پایه تأمل منطقی، بلکه بر اساس شدت احساسی سازمان می‌دهند. در این معنا، احساسات دیگر صرفاً واکنش‌های حاشیه‌ای به رویدادها نیستند، بلکه خود به نیروی سازمان‌دهنده ادراک سیاسی و همسویی جمعی بدل می‌شوند.

در بستر جنگ، ترس، خشم، اندوه، همبستگی و اضطراب، از حالت احساسات فردی و گذرا خارج شده و به نیروهای اجتماعی واسطه‌مند پلتفرم تبدیل می‌شوند. نیروهایی که نه تنها بر نگرش سیاسی افراد، بلکه بر رفتار ارتباطی روزمره آنان نیز اثر می‌گذارند. این خوانش با نظریه احساسات سارا احمد هم‌سویی دارد. از دید احمد، احساسات حالت‌های روانی خصوصی و درونی نیستند، بلکه نیروهایی اجتماعی و رابطه‌ای‌اند که میان بدن‌ها، نمادها و نهادها در گردش‌اند و از طریق همین گردش است که مرزهای «ما» و «دیگری» ساخته می‌شود (احمد، ۲۰۰۴). بر این اساس، احساسات صرفاً بازتاب رویداد نیستند، بلکه خود را به روایت‌ها، هویت‌ها و مرزبندی‌های جمعی متصل می‌کنند و در تعیین آنچه مشروع یا نامشروع تلقی می‌شود نقش مستقیم ایفا می‌کنند.

1. van Dijck
2. Poell
3. de Waal

در شرایط اضطراری یا استثنایی، این کارکرد دوچندان می‌شود یعنی برخی اشکال ابراز احساسات نظیر ابراز میهن‌پرستانه یا همدلانه با روایت غالب، با پذیرش عمومی روبه‌رو می‌شوند. از دیگرسو، اشکال دیگر ممکن است بلافاصله مشکوک، نامشروع یا حتی خطرناک تلقی شوند.

پلتفرم‌های دیجیتال با فروریختن مرز میان حوزه خصوصی و عمومی، این پویایی را تشدید می‌کنند. دانشجویان و اعضای هیئت علمی در فضایی ترکیبی فعالیت می‌کنند که در آن گفتمان رسمی نهاد دانشگاه، تعامل همتایان، بیان ناشناس و دیده‌شدن تقویت‌شده به‌واسطه الگوریتم، هم‌زمان و در هم‌تنیده عمل می‌کنند. در چنین بستری، کنشگران کمتر بر پایه باور صرف سخن می‌گویند و بیشتر درگیر نوعی خودنظارتی نمایشی می‌شوند. بیان عمومی، در کنار باور، از سوی قابلیت مشاهده پیش‌بینی‌شده، خطر آسیب به آبرو، سرایت عاطفی و منطق تقویت الگوریتمی نیز صورت‌بندی می‌شود. پیامد جامعه‌شناختی این وضعیت آن است که سنجش افکار عمومی در محیط‌های اضطراری پلتفرمی‌شده، به‌شدت مسئله‌ساز می‌شود. پاسخ به یک پرسش نظرسنجی دیگر صرفاً بیان ترجیحی پایدار از سوی یک فرد منزوی نیست، بلکه محصول محیطی ارتباطی است که از احساسات اشباع‌شده، تحت فشار دیده‌شدن قرار دارد و در معرض روایت‌هایی است که با سرعتی بی‌سابقه در گردش‌اند. به این معنا، آنچه در نگاه نخست «داده» می‌نماید، در واقع بازتابی از موقعیت‌یابی احساسی و راهبردی کنشگر در شبکه‌ای پرتنش از دیده‌شدن و سکوت، و نه بیانی شفاف از نگرش سیاسی زیربنایی او است.

۵. یافته‌ها

۵-۱. مسئله روش‌شناختی تحقیقات افکار عمومی در شرایط اضطراری

مشکل روش‌شناختی سنجش افکار عمومی در شرایط اضطراری مثلاً در زمان جنگ را نمی‌توان به محدودیت‌های فنی نمونه‌گیری، دسترسی یا جمع‌آوری داده تقلیل داد. بی‌تردید چنین محدودیت‌هایی واقعی‌اند، اما چالش عمیق‌تر، جامعه‌شناختی است و به بی‌ثباتی معنا

در بستر بحران باز می‌گردد. در موقعیت‌هایی که با ترس، عدم قطعیت، قطب‌بندی نمادین و تشدید احساسات شکل می‌گیرند، افکار عمومی دیگر همچون ابژه‌ای پایدار و قابل اندازه‌گیری شفاف در دسترس نیست؛ در عوض، پژوهشگر با حوزه‌ای پراکنده از واکنش‌های عاطفی، سکوت‌های راهبردی، عبارت‌پردازی‌های نمایشی و صف‌بندی‌های نمادین ناپایدار روبه‌رو می‌شود. از این رو، بحران روش‌شناختی تحقیقات افکار عمومی در زمان جنگ، هم‌زمان معرفت‌شناختی و جامعه‌شناختی است. مسئله فقط این نیست که آیا پژوهشگر می‌تواند داده جمع‌آوری کند، بلکه این است که آیا داده‌های گردآوری‌شده همچنان همان چیزی را نشان می‌دهند که پژوهشگر می‌پندارد. پیمایش‌های متعارف عموماً بر این پیش‌فرض بنا شده‌اند که پاسخ‌دهنده نگرش‌هایی نسبتاً پایدار دارد که با ابزار مناسب قابل بیان است (گروز و همکاران، ۲۰۰۹)، اما شرایط اضطراری دقیقاً همان مفروضات ارتباطی و روان‌شناختی را که سنجش متعارف افکار عمومی بر آن استوار است، مختل می‌کند.

۵-۱. مسئله ناپایداری پاسخ‌دهی

در شرایط جنگ، پاسخ‌ها از نظر زمانی و عاطفی بی‌ثبات می‌شوند. کنشگران نه فقط به واقعیت‌های سیاسی، بلکه به جو احساسی به سرعت در حال تغییر، شایعات در حال گردش، پیام‌های نهادی و ادراک از آسیب‌پذیری جمعی نیز واکنش نشان می‌دهند. همان‌گونه که اولریش بک در نظریه جامعه مخاطره استدلال می‌کند، بحران‌های متأخر مدرن، محیطی از عدم قطعیت ساختاریافته می‌سازند که در آن ادراک خود نیز ناپایدار می‌شود (بک، ۱۹۹۲). در چنین وضعیتی، نظرات به سرعت در نوسان‌اند، زیرا افراد پیوسته خطر، مشروعیت و انتظار جمعی را بازتفسیر می‌کنند.

این بی‌ثباتی در دانشگاه، جایی که بازتاب‌پذیری فکری و حساسیت سیاسی از پیش بالاست، تشدید می‌شود. دانشجویان عضو هیئت علمی ممکن است در بازه‌ای کوتاه، در واکنش به تحولات نظامی، بیانیه نهادی یا واکنش هم‌تایان، موضع خود را تغییر دهد. بنابراین نظرسنجی‌ای که صبح انجام و چند روز بعد تکرار شود، احتمالاً نه تغییر نگرشی پایدار، بلکه جو احساسی و نمادین متفاوتی را ثبت می‌کند.

۵-۲. مسئله تشدید خودنظارتی

وضعیت اضطراری رفتار خودنظارتی را به شکل قابل توجهی تشدید می کند. افراد نسبت به پیامدهای ابراز وجود عمومی، به ویژه در محیط حساسی چون دانشگاه، بسیار هوشیارند. تحلیل میشل فوکو از نظارت و قدرت انضباطی در این جا اهمیتی مستقیم دارد (فوکو^۱، ۱۹۷۷). در شرایط مشاهده شدن ادراک شده، افراد سازوکارهای کنترل را درونی می کنند و رفتار ارتباطی خود را با آن تنظیم می کنند.

در دوران جنگ، این فرایند از نظارت رسمی فراتر می رود. کنش گر خود را نظارت می کند چون از انزوای اجتماعی، آسیب به آبرو، تنبیه نهادی یا اتهام نمادین بی وفایی بیم دارد. همان گونه که اروینگ گافمن نشان داده، بازیگران اجتماعی پیوسته در موقعیت های تعاملی به مدیریت برداشت مشغول اند (گافمن^۲، ۱۹۵۹). در وضعیت اضطراری، این مدیریت برداشت از نظر سیاسی و عاطفی تشدید می شود. در نتیجه، پاسخ نظرسنجی می تواند بیش از آنکه بیانگر نظر واقعی باشد، بازتاب موقعیت راهبردی فرد در شبکه اجتماعی باشد. نکته ای که در فضای دانشگاهی، به دلیل حساسیت بالای این جوامع فکری به مشروعیت اخلاقی و تفسیر سیاسی، اهمیتی مضاعف می یابد.

۵-۳. مسئله سکوت افزایشی

یکی از مهم ترین معضلات روش شناختی در شرایط اضطراری، گسترش سکوت است. پژوهش های کلاسیک افکار عمومی معمولاً سکوت را عدم پاسخگویی یا فقدان داده تفسیر می کنند. حال آنکه از منظر جامعه شناختی، سکوت خود می تواند کنشی اجتماعی و معنادار باشد.

در بستر جنگ، قطب بندی عاطفی و ملی گرایی نمادین، خطر ادراک شده از بیان انحرافی را افزایش می دهند و در نتیجه سکوت به جای آنکه پدیده ای تصادفی باشد، به صورت اجتماعی توزیع می شود. برخی نظرها نه به این دلیل که دیگر وجود ندارند،

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۳۲۲

دوره ۱۹، شماره ۳

پاییز ۱۴۰۵

پیاپی ۷۵

1. Foucault

2. Goffman

بلکه به این دلیل که بیانشان از نظر نمادین پرمخاطره شده، از میدان دید عمومی محو می‌شوند. پیامد این وضعیت، توهم اجماعی است که پیمایش می‌تواند تولید کند، درحالی‌که آنچه در واقع رخ داده، سرکوب ارتباطی است.

این مسئله در فضای دانشگاهی، جایی که کنشگران از حساسیت‌های نهادی آگاهی بالایی دارند، حادث می‌شود. ابهام، تردید، سخن‌کنایه‌آمیز، اجتناب یا بی‌طرفی راهبردی به شکل‌های غالب بیان بدل می‌شوند. آشکالی که ابزار متعارف نظرسنجی معمولاً در تشخیص آنها ناکام می‌ماند.

۴-۱-۵. مسئله تأثیر ترس فردی بر فرایند پاسخ‌دهی

ترس رفتار ارتباطی را از بنیاد تغییر می‌دهد. در وضعیت اضطراری، پاسخ‌ها نه تنها با نگرش سیاسی، بلکه با راهبردهای بقای عاطفی شکل می‌گیرند. ترس بر حافظه، داوری، ادراک خطر و میل به افشای نظر حساس اثر می‌گذارد. همان‌گونه که سارا احمد (۲۰۰۴) یادآوری می‌کند، احساسات صرفاً حالت درونی نیستند، بلکه نیروهایی اجتماعی‌اند که جهت‌گیری جمعی به سمت خطر و تعلق را سازمان می‌دهند. بر این پایه، ترس خود فضای اجتماعی می‌سازد. در زمان جنگ، فرد ممکن است آشکارا با روایت غالب هم‌سو شود، نه لزوماً از سر باور کامل به آن، بلکه از آن‌رو که محیط عاطفی حاکم، هم‌نوایی را پاداش و عدم قطعیت را تنبیه می‌کند.

در همین راستا، پیر بوردیو (۱۹۹۱) یادآور می‌شود که قدرت نمادین بیش از آنکه از طریق اجبار مستقیم عمل کند، از رهگذر مشروعیت و شناختِ نادرست پذیرفته‌شده اثر می‌گذارد. در جنگ، ترس می‌تواند در دل انتظارات نمادین از میهن‌پرستی، همبستگی یا وفاداری اخلاقی جای گیرد. در نتیجه پاسخ‌دهنده اغلب پاسخی می‌دهد که با ساختار مشروعیت ادراک‌شده و نه لزوماً با باور درونی‌اش هم‌خوان باشد.

۵-۱-۵. مسئله نادیده گرفتن داده‌های خط‌آلود پلتفرمی

پلتفرم‌های دیجیتال در دوران بحران، حجمی بی‌سابقه از داده ارتباطی تولید می‌کنند. پست، هشتگ، بازنشر، کامنت، واکنش عاطفی و معیار تعامل، به‌ظاهر دسترسی‌آنی

پژوهشگر به احساس عمومی را ممکن می‌سازند. اما این فراوانی می‌تواند تحریف‌های عمیقِ بازنمایی را پنهان کند. عمومِ دیجیتال، به‌طور فزاینده بر پایه شدت عاطفی، نه تأمل عقلانی، سازمان می‌یابد (پاپاچاریسی، ۲۰۱۵). پلتفرم‌ها خشم، اضطراب، اندوه و درگیری نمادین را تقویت می‌کنند، چرا که محتوایی که بار عاطفی دارد، در محیط الگوریتمی سریع‌تر می‌چرخد.

شوشانا زوباف^۱ (۲۰۱۹) نیز نشان می‌دهد که معماری پلتفرم‌ها به‌طور نظام‌مند دیده‌شدن، توجه و پیش‌بینی رفتاری را شکل می‌دهند. در نتیجه داده پلتفرمی را نمی‌توان بازنماییِ خودجوشِ افکار عمومی دانست. این داده، محصول عملکردهای عاطفی فیلترشده به‌واسطه الگوریتم و انگیزه دیده‌شدن است. این وضعیت پارادوکسی روش‌شناختی می‌سازد. پژوهشگر حجم عظیمی از داده در اختیار دارد، اما نسبت به آنچه این داده واقعاً بازنمایی می‌کند، قطعیت کمتری دارد. دیده‌شدن و پیروسی لزوماً نشانه اجماع نیست. سکوت آنلاین لزوماً نشانه بی‌تفاوتی نیست و شدت احساسی لزوماً نشانه تعهد سیاسی پایدار نیست.

۵-۲. مورد خاص دانشگاه‌ها در ایران

اگرچه بحران‌های روش‌شناختی و تفسیری که در بخش‌های پیشین بررسی شد، ممکن است در بسیاری از بسترهای زمان جنگ رخ دهند، دانشگاه‌ها در ایران موردی جامعه‌شناختی به‌شدت درخور توجه‌اند چرا که چندین موقعیت هم‌پوشان و گاه متناقض را به‌طور هم‌زمان در جامعه معاصر ایران تصویر می‌کنند.

دانشگاه در ایران هرگز صرفاً یک نهاد آموزشی نبوده است. این نهاد هم‌زمان فضایی فکری برای نخبگان، محیطی حساس از منظر سیاسی، عرصه‌ای ارتباطی پلتفرمی و مکانی برای تولید و گردش احساسات جمعی است. دقیقاً به‌سبب همین موقعیت لایه‌لایه است که داده‌های افکار عمومی برخاسته از دانشگاه در شرایط اضطرابی، هم‌زمان فوق‌العاده غنی و عمیقاً سؤال‌برانگیزند.

1. Zuboff

۵-۲-۱. دانشگاه به مثابه فضای اجتماعی نخبگانی

دانشگاه‌های ایران همچنان محل تجمع جمعیتی تحصیل کرده با آگاهی سیاسی، حساسیت نمادین و ظرفیت بازتابی بالا هستند. پیر بوردیو استدلال می‌کند که نهادهای آموزشی نقشی محوری در تولید و بازتولید سرمایه نمادین و تمایز فکری ایفا می‌کنند (بوردیو، ۱۹۸۸). در ایران، دانشگاه از دیرباز فراتر از کارکرد آموزشی صرف عمل کرده و به عرصه‌ای برای تفسیر سیاسی، رقابت ایدئولوژیک و شکل‌گیری خودآگاهی نسلی بدل شده است (فراستخواه، ۱۳۹۷؛ فراستخواه، ۱۴۰۰). این پیشینه موجب شده دانشجویان و دانشگاهیان نسبت به بحران‌های ملی، روایت‌های جنگی، مشروعیت نهادی و کشمکش‌های نمادین حساسیتی بیش از میانگین جامعه نشان دهند.

همین ویژگی، دانشگاه را برای مطالعه افکار عمومی در شرایط اضطراری اهمیتی مضاعف می‌بخشد. کنشگران دانشگاهی معمولاً سریع‌تر به تحولات سیاسی واکنش نشان می‌دهند و از چارچوب‌های تفسیری پیچیده‌تری برای فهم روایت رسمی، درگیری بین‌المللی و گفتمان رسانه‌ای برخوردارند. اما همین شدت بازتابی، سنجش را نیز دشوارتر می‌کند. پاسخ‌دهنده تحصیل کرده معمولاً از پیامدهای سیاسی سخن خود آگاه‌تر است و نظارت، خطر آسیب به آبرو و حساسیت‌های نهادی پیرامون بیان را پیش‌بینی می‌کند. در نتیجه، داده‌های برآمده از دانشگاه هم غنی از اطلاعات به‌نظر می‌رسند و هم به‌طور هم‌زمان لایه‌هایی از ابهام راهبردی و سازگاری نمادین را در خود پنهان دارند.

۵-۲-۲. دانشگاه به مثابه محیط پلتفرمی

دانشگاه معاصر ایران به‌طور فزاینده به محیطی پلتفرمی بدل شده است. ارتباط درون دانشگاه دیگر منحصر به کانال‌های رسمی نهادی یا تعامل رودررو نیست. دانشجویان و اعضای هیئت علمی پیوسته در فضایی ترکیبی مشارکت می‌کنند که کانال‌های تلگرام، صفحات اینستاگرام، بحث‌های اکس (X)، شبکه‌های غیررسمی دیجیتال، انجمن‌های دانشجویی و محتوای توزیع شده به‌واسطه الگوریتم آن را می‌سازند. همان‌گونه که ون دایک، پول و دیوال (۲۰۱۸) استدلال می‌کنند، جوامع پلتفرمی،

تعامل اجتماعی را از رهگذر داده‌سازی، دیده‌شدن و میانجی‌گری الگوریتمی از نو سازمان می‌دهند. در بستر دانشگاهی ایران، پلتفرمی‌شدن نه فقط ارتباطات، بلکه گردش عاطفی را نیز دگرگون کرده است.

برای مثال، در دوره‌های تشدید تنش ملی، الگوی رایج در کانال‌ها و صفحات دانشجویی در آغاز بحران، حجم بالایی از واکنش، گفت‌وگو و بیان احساسی مشاهده می‌شود. اما با گذشت زمان و افزایش ادراک ریسک، لحن این فضاها به تدریج محتاطانه‌تر می‌شود، بحث‌های صریح جای خود را به طنز، کنایه یا اشاره‌های غیرمستقیم می‌دهند. و برخی موضوعات به کل از گفتمان آشکار کنار می‌روند بی آنکه لزوماً از دغدغه جمعی افراد خارج شده باشند. این الگو، فارغ از محتوای سیاسی هر رویداد خاص، نمونه‌ای جامعه‌شناختی از همان فرایندی است که در بخش‌های پیشین با عنوان سکوت راهبردی و قطبی‌شدن عاطفی صورت‌بندی شد. نشانه‌ای از آنکه فضای گفتار در پلتفرم‌های دانشجویی، بیش از آنکه بازتاب مستقیم نگرش باشد، محصول مذاکره مستمر میان بیان و احتیاط است.

با این همه، پلتفرمی‌شدن، تحریف‌های روش‌شناختی نیز پدید می‌آورد. دیده‌شدن دیجیتال توهم شفافیت احساس عمومی می‌سازد، حال آنکه در عمل، عملکردهای احساسی‌گزینشی را تقویت می‌کند. داده پلتفرمی را الگوریتم، انگیزه دیده‌شدن، سیگنال‌دهی نمادین و مشارکت نمایشی می‌سازد. از این رو، عموم دیجیتال دانشگاهی بیش از آنکه بر پایه مشورت عقلانی سازمان یابد، حول شدت احساسی شکل می‌گیرد (پاپاچاریسی، ۲۰۱۵)، و ابراز احساسی تقویت‌شده در فضای مجازی دانشگاه ممکن است نه بازتاب افکار عمومی پایدار، بلکه بازتاب جو احساسی لحظه‌ای باشد که پویایی پلتفرم آن را ساخته است.

۵-۳. دانشگاه تحت فشار سیاسی

دانشگاه در ایران از دیرباز موقعیتی حساس از منظر سیاسی داشته است چرا که در ادوار مختلف به مکانی برای بسیج فکری، کشمکش ایدئولوژیک و مخالفت نمادین بدل شده

است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۸). در دوره‌های تنش ملی یا وضعیت اضطراری مرتبط با جنگ، این حساسیت تشدید می‌شود و دانشجویان استاد به شدت از نظارت نهادی، تفسیر سیاسی سخن خود و پیامدهای نمادین آن آگاه می‌شوند.

در شرایط مشاهده شدن ادراک شده، فرد سازوکارهای احتیاط ارتباطی و خودنظارتی را درونی می‌کند و در نتیجه، بیان عمومی در دانشگاه‌های ایران در دوران اضطراری، هم‌زمان با باور سیاسی و با خودنظارتی پیش‌بینی شده صورت‌بندی می‌شود. پاسخ‌دهنده ممکن است راهبردی سکوت کند، موضع خود را تعدیل کند، زبانی مبهم برگزیند یا روایتی احساسی و قابل قبول را همسو با انتظار نمادین غالب بیان کند. وضعیتی که تفسیر نظرسنجی را به شدت پیچیده می‌کند چرا که اجماع ظاهری می‌تواند بازتاب احتیاط ارتباطی باشد. از سوی دیگر یکنواختی نگرشی واقعی، و سکوت می‌تواند نشانه ترس و نه بی تفاوتی باشد.

۴-۲-۵. دانشگاه به مثابه فضای تولید همبستگی عاطفی

وضعیت‌های اضطراری، به‌ویژه بحران‌های مرتبط با جنگ، معمولاً تجربه‌های عاطفی جمعی مثل اضطراب مشترک، عدم قطعیت، سوگواری، ملی‌گرایی، ترس را در دانشگاه تشدید می‌کنند و نگرانی اخلاقی به سرعت در جامعه دانشگاهی پخش می‌شوند. این احساسات، دانشگاه را به فضایی از نظر عاطفی هماهنگ بدل می‌کنند.

تجربه احساسی جمعی، از رهگذر توجه مشترک و جذب عاطفی، اشکال موقت همبستگی و همسویی نمادین می‌سازد (کالینز، ۲۰۰۱). بنابراین، دانشگاه در دوران جنگ ممکن است جوّی از انسجام احساسی بسازد، حتی زمانی که تفسیرهای سیاسی زیربنایی پراکنده یا ناپایدار باقی می‌مانند.

احساسات به‌طور اجتماعی در گردش‌اند و خود را به نمادها، روایت‌ها و هویت‌های جمعی پیوند می‌زنند (احمد، ۲۰۰۴). در دانشگاه‌های ایران، واکنش عاطفی به وضعیت اضطراری می‌تواند به هویت ملی، تعلق نهادی، تجربه نسلی یا روایت‌های اخلاقی همبستگی و فداکاری گره بخورد (فرستخواه، ۱۳۹۵)؛ تولید و مصرف فرهنگی در دانشگاه

ایرانی، ۱۳۹۸). به همین دلیل، ابراز احساس در دانشگاه را نباید خودکار به عنوان شاخصی شفاف از افکار پایداری خواند. هم‌سویی احساسیِ جمعی می‌تواند در کنار عدم قطعیت عمیق، احتیاط نمادین یا تفسیرهای واگرای خصوصی هم‌زیستی داشته باشد. یعنی اجماع احساسی آشکار می‌تواند پراکندگی تفسیری پنهان را زیر پوششی از هماهنگی احساسی بپوشاند. بر این اساس، دانشگاه‌ها در ایران بستری متمایز از منظر جامعه‌شناختی برای مطالعه افکار عمومی در شرایط اضطراری زمان جنگ فراهم می‌آورند. دانشگاه هم‌زمان بازتاب فکری، تعامل پلتفرمی، حساسیت سیاسی و گردش عاطفی جمعی را در خود ترکیب می‌کند و به همین سبب، داده‌های ارتباطی و احساسی فوق‌العاده متراکمی تولید می‌کند.

اما همین ویژگی‌ها، این داده را نیز عمیقاً ناپایدار و از نظر تفسیری شکننده می‌سازد. دانشگاه بدین ترتیب به مکانی پژوهشی متناقض بدل می‌شود یعنی هم‌زمان یکی از غنی‌ترین بسترها برای مشاهده افکار عمومی و یکی از دشوارترین بسترها برای فهم آنچه این ابراز عمومی واقعاً بازنمایی می‌کند. داده‌های برآمده از دانشگاه، نه بازتاب شفاف واقعیت اجتماعی‌اند و نه صرفاً اندازه‌گیری مخدوش است. آنها بازنمایی اجتماع تولیدشده‌اند که جو احساسی، فشار نمادین، احتیاط ارتباطی و دیده‌شدن پلتفرمی آن را شکل داده‌اند.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

استدلال این مقاله آن بود که سنجش افکار عمومی در دانشگاه‌های ایران در شرایط اضطراری زمان جنگ را نمی‌توان به مسئله‌ای روش‌شناختی متعارف درباره دقت نمونه‌گیری، نرخ پاسخگویی یا دسترسی به داده معتبر فروکاست. این دشواری‌های فنی بی‌گمان واقعی و مهم‌اند، اما به‌تنهایی توضیح‌دهنده بی‌ثباتی عمیق‌تر و جامعه‌شناختی‌ای نیستند که در دل وضعیت اضطراری پدیدار می‌شود. بحران اصلی، بحرانی تفسیری است. جنگ نه فقط دسترسی به داده را محدود می‌کند، بلکه شرایط اجتماعی تولید معنا، احساس، بیان، سکوت و هم‌سویی نمادین را از بنیاد بازآرایی می‌کند.

در شرایط عادی، پژوهش افکار عمومی معمولاً وجود نگرش‌هایی نسبتاً پایدار را مفروض می‌گیرد که با ابزار روش‌شناختی مناسب قابل دسترسی‌اند. وضعیت اضطراری جنگ دقیقاً همین مفروضه را متزلزل می‌کند. در بستری از ترس، عدم قطعیت، تشدید احساسات، قطب‌بندی نمادین و ارتباطات پلتفرم‌محور، نظرهای سیال، موقعیتی، اجرایی و راهبردی مدیریت شده می‌شوند. کنشگر صرفاً نگرش خود را بیان نمی‌کند، بلکه هم‌زمان مخاطره را ارزیابی می‌کند، انتظار نمادین را تفسیر می‌کند، دیده‌شدن خود را زیر نظر دارد و ارائه عاطفی خویش را تنظیم می‌کند. آنچه در نهایت به نام افکار عمومی ثبت می‌شود، بیش از آنکه اعتقاد سیاسی شفاف باشد، بازتاب رفتار ارتباطی مذاکره‌شده در بستری پر مخاطره است. دانشگاه‌های ایران، به سبب هم‌نشینی چند پویایی اجتماعی هم‌پوشان در درون یک نهاد واحد، محلی به‌غایت مناسب برای مشاهده این تحول به شرح ذیل هستند:

۱. فضایی فکری و نخبه‌گرا با ظرفیت بازتابی بالا؛

۲. محیطی ارتباطی و پلتفرمی که با گردش عاطفی دیجیتال اشباع شده؛

۳. نهادی زیر فشار سیاسی مستمر که در آن احتیاط ارتباطی به‌هنجاری روزمره بدل شده؛

۴. فضایی برای تولید همبستگی عاطفی که در آن اضطراب جمعی و صف‌بندی

نمادین در بزنگاه بحران به سرعت شدت می‌گیرد.

همین هم‌نشینی چهارگانه است که داده‌های دانشگاهی را در وضعیت اضطراری به پدیده‌ای متناقض بدل می‌سازد. از یک سو، این داده‌ها به‌لحاظ ارتباطی و عاطفی فوق‌العاده متراکم و غنی‌اند. تفسیر سیاسی، موضع‌گیری نمادین، واکنش عاطفی، گفتمان دیجیتال، سکوت، طنز، تردید و همبستگی نمایشی، همگی با شدتی غیرمعمول قابل مشاهده می‌شوند. از سوی دیگر، همین شرایط شفافیت تفسیری را تضعیف می‌کند. پاسخ ممکن است به‌جای باور، ترس را بازتاب دهد. یا ممکن است به‌جای اجماع واقعی، انطباق نمادین را نشان دهد. یا به‌جای انسجام ایدئولوژیک، هماهنگی صرفاً عاطفی را مشاهده کنیم. در چنین بستری، سکوت معنایی جامعه‌شناختی می‌یابد، درحالی‌که دیده‌شدن به‌طور فزاینده رنگ و بویی نمایشی به خود می‌گیرد.

بر پایه این تحلیل، مقاله حاضر پیشنهاد می‌کند که پژوهش افکار عمومی در زمان جنگ باید از دغدغه محدود پایاییِ روش‌شناختی فراتر رود و به‌سوی جامعه‌شناسی بازنمایی در شرایط اضطرابی حرکت کند. مسئله اصلی این نیست که آیا داده‌ها درست یا نادرست هستند. مسئله این است که چنین داده‌هایی، در وهله نخست، قادر به بازنمایی چه شکلی از واقعیت اجتماعی‌اند. در وضعیت اضطرابی، افکار عمومی دیگر همچون مجموعه‌ای پایدار از ترجیحات فردی عمل نمی‌کند، بلکه به زمینه‌ای شکننده بدل می‌شود که گردش عاطفی، مشروعیت نمادین، محدودیت ارتباطی، پویایی پلتفرم و خلق‌و‌خوی جمعی ناپایدار آن را در هر مقطع زمانی از نو می‌سازند. این جابه‌جایی نظری سه پیامد اساسی برای جامعه‌شناسی افکار عمومی دارد: (۱) مفروضه‌ای را به چالش می‌کشد که بحران را صرفاً عامل تحریف نگرش‌های از پیش موجود و قابل اندازه‌گیری می‌انگارد. در واقع، وضعیت اضطرابی نه صرفاً نظرها را پنهان می‌کند، بلکه ساختارهای ارتباطی‌ای را که از طریق آنها اساساً بیان نظر اجتماعاً ممکن می‌شود، بازتعریف می‌کند؛ ۲. نشان می‌دهد که سکوت، ابهام، عملکرد عاطفی و رفتار نمادین را باید خود به‌مثابه اشکالی معتبر از داده جامعه‌شناختی در نظر گرفت، نه نویزی که باید از تحلیل حذف شود؛ ۳. بر ضرورت پیوند سه‌گانه جامعه‌شناسی احساسات، مطالعات پلتفرم و جامعه‌شناسی تفسیری در پژوهش افکار عمومی دوران بحران تأکید می‌کند؛ سه سنت نظری‌ای که در ادبیات موجود اغلب به‌صورت مجزا به‌کار گرفته شده‌اند، اما چنان‌که این مقاله کوشید نشان دهد، تنها در پیوند با یکدیگرند که می‌توانند بحران نمایندگی افکار عمومی در شرایط اضطرابی را به‌طور کامل توضیح دهند.

در نهایت، مسئله سنجش افکار عمومی در دانشگاه‌های ایران در دوران جنگ را نمی‌توان از تحولی گسترده‌تر در ماهیت خود بیان عمومی در عصر پلتفرم جدا کرد. در محیط‌های اضطرابی پلتفرمی شده، کنشگران به‌طور فزاینده در جهان‌های ارتباطی تکه‌تکه زندگی می‌کنند که در آن ترس، دیده‌شدن، الزام اخلاقی و سرایت عاطفی، به‌همان اندازه داورِ تأملی، بیان را شکل می‌دهند.

دیگر نمی‌توان افکار عمومی را ابژه‌ای پنهان انگاشت که تنها با ابزار روش‌شناختی دقیق‌تر قابل استخراج باشد. باید آن را زمینه‌ای بازنمایی‌شده و اجتماعاً تولیدشده و مشروط به احساس فهمید که معنایش در بزنگاه بحران، همواره ناپایدار باقی می‌ماند. اهمیت جامعه‌شناختی این بحث از مرزهای مورد ایران فراتر می‌رود. جوامع معاصر به‌طور فزاینده با هم‌پوشانی وضعیت‌های اضطراری مثل جنگ، تحریم، شتاب دیجیتالی، قطب‌بندی سیاسی و محیط‌های عاطفی پلتفرمی روبه‌رویند. در چنین بستری، حفظ تصویر کلاسیک از افکار عمومی به‌مثابه واقعیتی اجتماعی، پایدار، قابل اندازه‌گیری و شفاف، روزبه‌روز دشوارتر می‌شود. در عوض، چشم‌اندازی ناپایدار از عملکردهای نمادین، سکوت‌های راهبردی، شدت‌های عاطفی و واقعیت‌های ارتباطی تکه‌تکه‌شده پیش‌روی پژوهشگر قرار می‌گیرد. به این معنا، بحران پژوهش افکار عمومی در زمان جنگ، صرفاً شکستی فنی در سنجش نیست، بلکه نشانه‌ای از دگرگونی عمیق‌تر در نسبت میان جامعه، ارتباطات و حقیقت در شرایط اضطراری معاصر است. بر این پایه، وظیفه جامعه‌شناسی صرفاً اصلاح ابزار مشاهده نیست، بلکه فهم این نکته است که وضعیت اضطراری، خود امکان بیان جمعی را چگونه از نو سازمان می‌دهد؟ وظیفه‌ای که به‌رغم دشواری‌اش، در دل همین بی‌ثباتی، اهمیت جامعه‌شناختی خود را آشکار می‌سازد.

تعارض منافع

نویسنده اعلام می‌کند که هیچ‌گونه تعارض منافی در خصوص این پژوهش وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش هیچ‌گونه حمایت مالی از سازمان‌های دولتی، خصوصی یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی (AI)

این مقاله از ابزار Claude برای دسترسی به منابع روز دنیا استفاده کرده است.

- آقاسی، محمد (۱۳۹۴، ۲۶ اسفند). «آگناتولوژی» رایج در تحلیل نظرسنجی انتخاباتی. خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا). کد خبر: ۹۴۱۲۲۶۱۶۲۵۲، <https://isna.ir/xcvFZ2>
- بک، اولریش (۱۳۹۷). جامعه خطر: به سوی مدرنیته‌ای نوین (ترجمه مهدی فرهنگدزاد و رضافاضل). تهران: نشر ثالث.
- صمیم، رضا (۱۴۰۱). تولید و مصرف فرهنگی در دانشگاه ایرانی. تهران: مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۹۵). ما ایرانیان: زمینه‌کاوی مسائل اجتماعی و فرهنگی. تهران: نشر نی.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۹۷). دانشگاه و مسئله ایران. تهران: نشر نی.
- فراستخواه، مقصود (۱۴۰۰). سرگذشت و سوانح دانشگاه در ایران. تهران: نشر نی.
- Agamben, G. (2005). *State of exception* (K. Attell, Trans.). University of Chicago Press.
- Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press.
- Bourdieu, P. (1979). Public opinion does not exist. In A. Mattelart & S. Siegelau (Eds.), *Communication and class struggle* (pp. 124–130). International General.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus* (P. Collier, Trans.). Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (G. Raymond & M. Adamson, Trans.). Polity Press.
- Collins, R. (2001). Social movements and the focus of emotional attention. In J. Goodwin, J. Jasper, & F. Polletta (Eds.), *Passionate politics: Emotions and social movements* (pp. 27–44). University of Chicago Press.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.
- Erlich, A. (2025). Two implications of survey research mode during war: Evidence from Russia's full-scale invasion of Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 41(6), 573–592. <https://doi.org/10.1080/1060586X.2025.2529114>
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Anchor Books.
- Groves, R. M., Fowler, F. J., Couper, M. P., Lepkowski, J. M., Singer, E., & Tourangeau, R. (2009). *Survey methodology* (2nd ed.). Wiley.
- Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into*

a category of bourgeois society (T. Burger, Trans.). Polity Press.

Kurasawa, F. (2004). A message in a bottle: Bearing witness as a mode of transnational practice. *Theory, Culture & Society*, 21(1), 79–111.

Kutsenko, O. (2025). Framing war: The evolution of the social perception of war in Ukraine. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 2025(2), 5–29.

Noelle-Neumann, E. (1993). *The spiral of silence: Public opinion, our social skin* (2nd ed.). University of Chicago Press.

Papacharissi, Z. (2015). *Affective publics: Sentiment, technology, and politics*. Oxford University Press.

Rickard, K., Toal, G., Bakke, K. M., & O'Loughlin, J. (2025). The challenges of surveying in war zones: Lessons from Ukraine. *Journal of Peace Research*, 62(6), 2128–2135.

Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity*. Columbia University Press.

van Dijck, J., Poell, T., & de Waal, M. (2018). *The platform society: Public values in a connective world*. Oxford University Press.

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.